

EVANKELINEN PIETISMI

Teologiset opintopäivät Raamattuopisto 10.01.2005

Tiililä-seura 6.3.2006. Luettu 25.2.2016.

Olavi Peltola, www.rovasti.fi

Näky uudesta herätysliikkeestä

Jäädessäni eläkkeelle tein Jumalan edessä kolmiosaisen lupauksen. Sitouduin taistelemaan historiallis-kriittistä raamatunäkemyistä vastaan, vastustamaan karismaattista liikettä ja tekemään sen mitä voin ja osaan uuden raamatullis-luterilais-roseniolaisen herätysliikkeen luomiseksi.

Syksyllä 1993 kirjoitin Juhani Lindgrenille kirjeen, jossa selvittelin omia ajatuksiani nimenomaan suhteessa herätysliikkeisiin. Silloin ei viimeisimmästä ns. Toronton nauruherätyksen aallosta ollut vielä mitään näkyvissä: ”En pääse irti siitä kiusaavasta ajatuksesta, että sittenkin on vielä toivoa uuden herätysliikkeen syntymisestä. Toki uusia on kirkon kentälle syntynyt jatkuvasti. Sellainen oli Seppo Löytyn johtama Hengen uudistus, sellainen on Kari Törmän johtama oma seurakunta, sellainen on Utti Hietalan oma kirkko, sellainen on Yrjö Niemen johtama karismaattinen liikehdintä ja ennen kaikkea sellainen on Seppo Juntusen kaatamislake, sitä ovat ylistyskuorot ja sanan ja rukouksen illat. Kirkkomme kenttä on myös täynnä monenlaisia paikallisia karismaattisia profeettoja ja ryhmiä ja liikkeitä. Oikeastaan myös Tuomas-messu on muodostumassa omaksi tuomaskansan liikkeeksi, johon liittyy luontevasti Anna-Maija Raittilan ym:n ajama hiljaisuuden toiminta ja taizelaisuus. Kyllä kai Kalevi Lehtisenkin toiminta on eräänlaisen herätysliikkeen toimintaa. Ja se merkitsee, että KRS on nyt nousuaallon harjalla. En tiedä, mitä sitten ensimmäisen julkisen naisjohtajan Riitta Aaltosen tulo merkitsee KRS:lle. Tähän astihan viidesläisyssä naiset ovat johtaneet kulisien takana. Kaikesta tästä huolimatta odotan vielä – ehkä naivilla tavalla – että Jumala antaa meille myös oman hengellisen liikehdinnän. Sen riemastuttavana ytimenä odotan olevan armon evankeliumin kirkastumisen. Se on määrätyn sanoman menestymistä Suomen Siionissa. Kun monet uskovat alkavat uupua kokemukristillisyyden vaatimuksiin ja arki onkin niin toisenlaista kuin mitä on kuviteltu, ehkä uskonvanhurskauteen ja ristin teologiaan perustuva sanoma löytää jälleen avoimen maaperän. Olen jatkuvasti leikkinyt ajatuksella, että Herra ehkä sittenkin vuodattaa vielä armonsa ja voimansa tähän uskonsisältöön ja sen ilmaisemiseen.”

Tällä hetkellä käytän mielelläni tästä unelmoimastani raamatullis-luterilais-roseniolaisesta herätysliikkeestä ilmaisua evankelinen pietismi. Siksi se on myös tämän alustukseni otsikkona.

Luterilaisen ortodoksisen kirkon vaikutus 1600-luvulla

Olisi luullut, että kaikki olisi ollut hengellisesti hyvin maassamme 1600- ja 1700-luvuilla. Kansamme hallitsi oikeaoppinen luterilainen yksinvalta. Vain luterilaisia opettajia suvaittiin. Tämän oikeaoppisen kirkon piti olla todellinen Kristuksen ruumis. Kirkon opettajat kirjoittivat selvityksiä oikeasta luterilaisuudesta ja pappien saarnat olivat esitelmää oikeasta opista. Oikein opetetut ja kutsutut miehet hoitivat virassaan sanaa ja sakramenteja. Kaikki olivat opetuksen mukaan saaneet kasteessa uskon ja uudestisyntyneet. Huolehdittiin siitä, että jokaisen seurakunnan jäsen kävi vuosittain kuulemassa Jumalan sanaa, koska usko tulee kuulemisesta. Kaikki kävivät valvotusti ehtoolisella ja jokainen sai Jeesuksen todellisen ruumiin ja veren. Kaikesta tästä huolimatta ihmiset nukuivat kirkossa ja tarvittiin ”unilukkareita”.

Oikeaoppisuus näytti johtaneen luterilaiset kirkot jähmettyneeseen tapakristillisyyteen (*Johannes Wallmann, Totinen kääntymys ja maailmanparannus. Pietismi kirkkohistoriallisena ilmiönä*, 11). Uskonpuhdistus ja sen vallankumoukselliset löydöt Raamatun totuudesta olivat muuttuneet valmiiksi ja loppuun asti ajatelluksi oppijärjestelmäksi. Ihmisiä näytti hallitsevan vain mekaaninen luottamus kirkollisiin armonvälineisiin, sanaan ja sakramentteihin. Oikea oppitotuus valloitti kyllä ihmisten pään, mutta ei tuntunut koskettavan ihmisten sydämiä. Syntyi kuilu puhdasoppisen luterilaisuuden ja ihmisten kokemusmaailman välille (Wallmann, 21). Monenlaiset paheet rehottivat kunnan luterilaisissa uskovissa. Samaan aikaan moni janosi henkilökohtaista, koettua, ihmistä sisäisesti ruokkivaa, elävää uskoa ja todellista toimivaa, ulospäinkin näkyvää kristillisyyttä (Wallmann, 23).

Tuona aikana jokaiseen Raamattuun oli liitetty Lutherin esipuhe Roomalaiskirjeeseen. Siinä Luther määritteli oikean ja elävän uskon sellaiseksi, joka muuttaa ihmisen ja synnyttää hänet uu-

deksi. Sitä luettaessa huomattiin, ettei tällainen ihmistä muuttava usko ollutkaan todellisuutta ihmisten elämässä. Tästä havainnosta tuli keskeinen osa syntyvien pietististen herätysliikkeiden uskonkäsityksestä. Samalla se sisälsi myös voimakkaan jännitteen rauhaa ja järjestystä vaativan vallitsevan kirkollisen luterilaisen kristillisyyden kanssa (Wallmann, 59)

Protesti luterilaisen kirkon ortodoksian valtaa vastaan

Saksalainen luterilainen pappi Philipp Jakob Spener (1635–1705) kykeni ilmaisemaan terävällä ja johdonmukaisella tavalla hengellisen elämän uudistumista kaipaavien ajatukset. Hän julkaisi vuonna 1675 kirjoituksen *Pia desideria eli Sydämellinen kaipaus Jumalan tahdon mukaiseen totisen evankelisen kirkon parannukseen*. Se sisälsi uudistusohjelman ja antoi syntyville pietistisille liikkeille tärkeitä toimintamalleja. Se oli kauan Ruotsi-Suomessa sensuurin kieltämä (Wallmann, 88), mutta siitä huolimatta se vaikutti voimakkaasti myös täällä.

Spener opetti, että kaikki kirkon jäsenet olivat jo kasteensa välityksellä kokeneet uudestisyntymisen. Useimmat kristityt olivat käytännössä kuitenkin ”uudestisyntymättömiä”. He olivat langenneet pois ”kasteen armosta”. Siksi ”kasteen armosta” lankeamisen jälkeen uudestisyntymisen toistuminen on välttämätöntä. Tämä näkemys ”antoi Spenerille ja hänen välityksellään koko luterilaiselle pietismille mahdollisuuden vaatia kääntymistä ja uudestisyntymistä kyseenalaistamatta ortodoksista luterilaista kasteteologiaa” (Wallmann, 58).

Spenerin mukaan syy hengelliseen kuolleisuuteen luterilaisessa oikeaoppisessa kirkossa oli papeissa. ”Todellisen ja elävän uskon puute juuri papiston keskuudessa oli kirkkoa jäytävä syöpäkasvi” (Wallmann, 60). Se ei riitä, että papilla on puhdas oppi, vaan hänen oli myös oltava Pyhän Hengen valaisema ja hänen on elettävä hurskasta elämää (Wallmann, 68). Alettiin kysellä, onko sananpalvelija luonnon vai armon tilassa, uudestisyntynyt vai uudestisyntymätön.

Spenerin kotona kokoontui yksityisesti pieni piiri, joka myöhemmin kasvoi 100 hengen joukoksi. Tämän piirin jäsenille oli luonteenomaista tunto siitä, että heidät on nyt johdatettu ”kuolleesta, ulkooppimiseen perustuneesta Katekismus-uskosta” ”elävään toimeliaaseen” uskoon (Wallmann, 61). Oli syntynyt ensimmäinen pietistinen konventikkeli eli yksityinen, paikallisseurakunnan järjestyksestä riippumaton hartauskokousmuoto. Siitä tuli luterilaisen pietismin toiminnallinen perussolu (Wallmann, 60). Piiri keskittyi Raamatun tulkintaan, luettiin sopivia hengellisiä kirjoja, laulettiin itse kootusta laulukirjasta, keskusteltiin ja rukoiltiin. Näitä pieniä piirejä alkoi syntyä nopeasti eri puolille Saksaa.

Spenerin aloittamaa uudistustyötä jatkoi August Herman Francke, jonka Halleen perustamista laitoksista tuli 1700-luvun pietismin keskus. Jo tuolloin tuli näkyviin kaiken pietistisen liikehdinnän eräs perusilmiö: Se ei ole koskaan muodostanut yhtenäistä liikettä.

Saksassa hallelaisen pietismin rinnalle syntyi voimakas radikaalipietistinen liike, jossa kritiikki kirkkoa kohtaan oli jyrkkää, lopunajan tapahtumat tärkeitä ja hengen välittömät ilmaukset keskeisiä (Wallmann, 124–169). Meidän aikanamme radikaalipietismi ilmenee karismaattisessa liikkeessä ja sen erilaisissa aalloissa. 1700-luvulla syntyi myös kreivi Nikolaus von Zinzendorfin johtama evankelinen herätysliike, herrnhutilaisuus. Siinä taas koettiin hallelainen pietismi lakihenkisenä (Wallmann, 170–191). Neljäntenä pietistisenä virtauksena syntyi württembergiläinen pietismi. Siinä oli keskeisenä raamatullis-pelastushistoriallinen Jumalan maailmansuunnitelma, Ilmestyskirjan tulkinta ja voimakas eettisyyden vaatimus (Wallmann, 192, 208). Württembergiläinen pietismi vaikutti Suomen kirkossa 1800-luvulla ns. bekkiläisyytenä, raamatullisena liikkeenä, jonka voimahahmo aikoinaan oli arkkipiispa Gustaf Johansson (Wallmann, 220).

Herrnhutilaisuus on ainoa saksalaisen pietismin haara württembergiläisen pietismin ohella, jonka historia ulottuu meidän aikaamme asti.

Karoliinisen ajan herätys

Otamme kirkkomme historiasta vain muutamia välähdyksiä, joissa tulee esiin pietistinen herätyskristillisyys ja sen synnyttämä protesti kirkkomme elämässä. Ensimmäinen näistä otoksista vie meidät 1700-luvun alkuun ns. karoliinisen ajan herätykseen, jonka hoitamisessa Franckella on ollut suuri vaikutus.

Kaarle XII:n johtamaa Ruotsi-Suomen armeijaa elähdytti tietoisuus siitä, että se oli Jumalan ase puhtaan opin puolustukseksi ja levittämiseksi Euroopassa (*Erkki Kansanaho, Siperia opetti, 17*).

Kaarle XII:n Raamatussa elivät Joosuan, Gideonin ja Daavidin hahmot ja teot, mutta UT:n Kristus peittyi Israelin sotaisen Jumalan taakse (20). Hän itse ei laiminlyönyt aamu- eikä iltarukouksia. Hän saattoi viipyä teltassaan tuntikausia Raamattunsa äärellä (21). Hän oli lukenut Raamatun useampaan kertaan läpi ja osasi ulkoa sieltä monia kohtia. Hän osasi ulkoa myös Lutherin Vähän katekismuksen.

Kuningas oli kansan silmissä Jumalan mies. Eräät hengelliset ryhmät jopa julistivat hänet Jumalan voidelluksi, Messiaaksi (22). Armeija taisteli pahan rankaisemiseksi ja hyvän palkitsemiseksi (Kansanaho, 24). Vaikka armeija koki itsensä Jumalan asialla olevana, kaikenlaiset paheet rehottivat sotilaiden joukossa. Ulkonaisia uskonnollisia muotoja kuitenkin noudatettiin tarkasti (23).

Persoonallinen uskonelämä jäi sivuun kollektiivisen uskonharjoituksen hallitessa. Armeija kirjaimellisesti marssi jumalanpalvelukseen ja ehtoollisen viettoon kuninkaan johdolla velvollisuudentuntoisesti. Rukouksen aikana kaikki polvistuivat. Tällainen uskonnonharjoitus perustui Jumalan tahtoon ja kuninkaan käskyyn (Kansanaho, 25).

Tämä hurskas armeija kärsi musertavan tappion Pultavassa 1709. Vangiksi joutui yli 20 000 sotilasta. Osa vangeista vietiin Siperiaan ja Tobolskista tuli eräs tärkeimmistä vankikeskuksista.

Siperian pietismin historia alkaa ajankohdasta, jolloin tulevan herätyksen tulen kantajat kokivat parannuksen, uskon ja Jumalan voiman (Kansanaho, 78). Entinen muodollinen uskonnollisuus ei enää tyydyttänyt vaikeuksien keskellä. Monelle selvisi, että heidän elämänsä oli perustunut ”kääntymättömän ihmisen vaaralliseen suu-uskoon”. Eräs vangituista upseereista sai käsiinsä vanhan Raamatun, jossa oli Lutherin esipuhe Roomalaiskirjeeseen. Se avasi hänelle ”koko armonjärjestyksen”. Hän kirjoitti: ”Jouduin valtavaan katumuskamppailuun ja siinä tilassa sain turvautua Jumalan suureen rakkauteen Jeesuksessa Kristuksessa”(80). ”Armorikas ja ylen määrin hyvä Jumala valaisi ymmärrykseni silmät niin, että entistä perusteellisemmin tunsin kurjuuteni ja jouduin turvautumaan Jumalan käsittämättömään armoon sekä paljon rukoilemaan. Laupias Jumala johdatti minut pimeydestä ihmeelliseen valoosaan” (81). Pian hän löysi vankilasta muitakin samanmielisiä. Syntyi pieni uskovien perussolu.

He saivat käsiinsä Hallesta lähettyjä pietistisiä kirjoja ja alkoivat pitää seuroja vankituvissaan lukien Francken postillaa, jossa ”teroitettiin elävän kristillisyyden merkitystä ja varoitettiin luuloja suu-uskon vaaroista” (Kansanaho, 87). Joukko kasvoi. Aluksi monet kävivät mukana muodon vuoksi ja ajan kuluksi, mutta jotkut saivat piston sydämeensä ja tulivat herätykseen: ”Heidän silmänsä avautuivat, ja he havaitsivat muodollisen uskon pettäneen heitä. Yhä useammat kokivat kääntymyksen, ja heidän vaelluksensa todisti, että mielen ja tahdon muutos oli tapahtunut. He lopettivat juopottelun, kortinlyönnin ja kiroilun ja ryhtyivät rukoilemaan ja lukemaan hengellisiä kirjoja” (88).

Viranomaiset ja kirkonmiehet katsoivat kuitenkin pietistien kokouksia nurjamielisesti ja jotkut nousivat niitä vastustamaan (Kansanaho, 89). Sotilaspapit jopa leimasivat seurakielletyiksi kokouksiksi ja vastustivat niitä julkisesti. He saattoivat vedota v. 1706 hyväksytyyn ediktiin, joka leimasi pietismin harhaopiksi (33).

Kun karoliinit aikoinaan palasivat vankeudestaan, he toivat uuden uskonnäkemyksen myös kotimaahansa. Syntyi ns. kartanoiden kristillisyyden.

Abraham Achreniuksen odottama herätys

Eräs niistä nuorista, jotka joutuivat kosketuksiin tämän kartanoiden kristillisyyden kanssa, oli Abraham Achrenius (1706–1769). Hän oli ollut nuorena ylioppilaana karoliinisen herätyksen saaneen Creutzin kartanossa kotiopettajana. Kartanon kristillisyyden vaikutus oli tehnyt häneen syvän vaikutuksen.

Toimiessaan nuorena pappina Ähtävällä Abraham Achrenius tempautui mukaan seurakuntaan levinneeseen hurmokselliseen liikkeeseen. Helluntaina 1740 saarnatessaan hän joutui voiman valtaan. Hän itse kertoi kuinka hänet ”Herran kaikkivallan voimalla kohotettiin ylös saarnatuolista niin korkealle, että vaatteeni lieve näkyi niinkutsutun kirjatuolin yli ja tai kuten ilmiantajani ilmoittivat, että saappaankaulukset näkyivät yli saarnatuolin reunuksen”. Hän oli huutanut: ”Herra Jeesus säikäytä jumalattomien sydämet”. Hän jatkoi sitten toistakymmentä minuuttia huutoa: ”Pakene pois, pakene pois”. Ihmiset joutuivat kirkossa pakokauhun valtaan ja alkoivat huutaa ja juosta ulos. Achrenius itse juoksi pakottavan voiman ajama läpi kirkon ja selvisi vasta kaukana hautausmaalla kiihkostaan (*Martti Ruuth, Abraham Achrenius, osa I, 145-147*).

Achrenius tulkitsevi kokemuksensa Jumalan hänelle antamana aikojen merkinä. Hän koki olevansa Kristuksen pasuuna ja Ilmestyskirjan seitsemäs pasuuna (Ruuth I, 212). Viimeiset päivät ovat tulleet ja tuhatvuotinen valtakunta oli toteutuva (147). Siksi hän samana päivänä julkisesti sanoutui irti papinvirasta ja kirkko-Baabelista (148). Kolme päivää myöhemmin hän otti vaimon muuttaman todistajan läsnä ollessa ilman kirkollisia kuulutuksia ja vihkimistä (211).

Achrenius kutsui pappilaan "Siionin seurakunnan", johon pääsi mukaan vain tosiuskovat. Muodostui noin 50 jäsenen ryhmä. Achrenius itse koki, että uuden seurakunnan kokouksissa Jumalan läsnäolo oli ilmeinen ja hänen henkensä vaikutukset välittömät ja voimalliset (Ruuth I, 150). Vastustajat taas kertoivat, että pappilasta kuului "hirmuinen huuto, ulvonta ja itku niin, että ääni kuului enemmän kuin neljännes penikulman päähän" (149).

Vähän ajan kuluttua alkoivat kuitenkin uskovien keskuudessa riidat (Ruuth I, 167). Achrenius oli syksyllä muutaman kuukauden Turussa tutkittavana. Sinä aikana hänen uusi seurakuntansa oli ulkonaisen pyhyiden tavoittelussa joutunut yhä kiihkeämmän hengen valtaan. Näyt, liikutukset ja ihmeelliset ilmestykset olivat entistä väkevämpiä. Palattuaan Achrenius ei pystynyt hillitsemään valtaan päässyttä harhaliikettä. Nyt hänetkin leimattiin kadotuksen ja helvetin omaksi (168). Pian osa uuden liikkeen kannattajista lankesi julkisynteihiin. Seuraavan vuoden alkupuolella liike sammuikin (169). Kesällä 1741 Achrenius muutti Ruotsiin (214). Jo sama syksynä hän anoi kuninkaalta pääsyä takaisin papinvirkaan, tosin asettaen määrättyjä ehtoja anomukseensa (217–218). Hän sai pappisoikeudet vuoden kuluttua. Suomeen hän palasi syksyllä 1743 (226).

Achrenius toimi 1750-luvun alussa Turun linnan pappina. Hän kärsi syvästi siitä, että kirkkoa hallitsi hengellinen kuolema. Häntä ja hänen muutamaa ystäväänsä elähdytti toivo, että "pian Jumala antaisi oikein erityisen voimakkaan ja samalla täysipitoisen herätyksen nousta maassa ja kansassa, niin että uusi hengellinen nousuaika sitten koittaisi Suomen kansalle. Tämä heidän toivonsa ei ollut hetkellinen, sillä innolla ja hartaudella tuon uuden ajan tuloa rukoiltiin ja valmistettiin, vaikka saatiinkin kokea, että toive ei toteutunutkaan niin pian" (Ruuth II, 56). "Koko Achreniuksen toiminta ja vaikutus aina hänen elämänsä viime hetkeen asti oli tuon uuden täysipitoisen herätyksen, siionilaisen liikkeen tulemisen valmistelua ja tuon uuden autuaan aikakauden enteiden tarkkaamista". Hän halusi valmistaa uskovia ottamaan vastaan Herran kansan uuden ja ihanan pelastuksen ajan ja sen autuaan lahjan, Siionin liikkeen. Siinä olisi hallelalaisen pietismin katumus ja rukouskristillisuus, yltiöpietismin pyhitysinto ja välittömän sisäisen Hengen johdatuksen kokeminen sekä herrnhutilainen vapauttava sovitusharjoitus Jeesuksen veressä (80). Käytännössä hän kuitenkin sanoutui irti jopa rukousyhteydestä turkulaisiin herrnhutilaisuuden kannattajiin (60). Achrenius halusi yhdistää uudella tavalla kristillisen uskon objektiivisen ja subjektiivisen puolen. Uskonpuhdistus pystyi ne yhdistämään, puhdasoppisuus ei siihen enää pystynyt.

Tällainen Achreniuksen kaipaama herätys alkoi 1756, kun Liisa Eerikintytär paimenessa ollessaan joutui syvään omantunnon hätään. Tämä hätä tarttui muihinkin kyläläisiin ja levisi pitäjästä toiseen. Varhaisemman herännäisyyden, rukoilevaisuuden alkutuli oli syttynyt.

Torniojokilaakson evankelinen herätys

Torniojokilaaksossa vaikutti 1730-luvulta lähtien Saksan Herrnhutista tulleet lähettejä. Heidän ympärilleen muodostui pieni uskovien piiri. Yrjö Hormian mukaan Torniojokilaaksossa herrnhutilainen vaikutus oli tuntuva. Rukouksen henki sekä veri- ja haavamystiikka olivat kristillisyyden keskeisimpiä asioita erittäin laajoilla alueilla maassamme 1700-luvulla. Hänen mukaansa herrnhutilainen vaikutus oli myös ilmeistä länsisuomalaisen herännäisyyden edustamassa hurskauselämässä (*Yrjö Hormia, Herrnhutismin vaikutus rukoilevaisuuden opinkäsitykseen, Teol. Aik. 1957, 119-134*).

Eräs ilmaus tämän evankelisen herätyksen luonteesta on torniolaisen perheenäidin Anna Bäckin kirjeessä 25.6.1736 sielunhoitajalleen Herrnhutiin. Hän oli vaikean sairauden aikana tullut herätykseen ja Torniossa vierailleet herrnhutilaiset sanajulistajat olivat auttaneet häntä. Hänen kodistaan uskovat kokoontuivat säännöllisesti. Kirjeessään hän kuvaa omaa tilaansa seuraavasti: "Mitä minun tilaani tulee, voin nyt ruumiini puolesta kuta kuinkin hyvin, mutta sisällisen ihmiseni puolesta olen hyvin köyhä ja kurja. Kiitetty olkoon Herran nimi, joka on osoittanut suuren armonsa laupeutensa sanan kautta, että voin nähdä kelvottoman ja kurjan tilani ja alastomuuteni häpeän. Herra Jeesus, älä ota kättäsi minusta, äläkä anna minun joutua pimeyteen ja eksymykseen, vaan pidä minua kädestä kiinni. Minä olen eksyväinen lammas, Herra Jeesus, taluta minua oikeaa tietä."

(Kaarlo Airas, *Tornion ja Oulun 1700-luvun herrnhutilaisystävien käyttämästä kirjallisuudesta*, Teol. Aik. 1954, s 115–127).

Toinen vaikuttaja oli voimakkaan herätyksen keskellä toiminut pappi Nils Wiklund. Hän kirjoitti selostuksen omasta uskoontulostaan. Kirjoitus päättyi seuraavasti: ”Jos synti tahtoo virottaa uudelleen, hänen kuolemansa kuolettaa sen. Jos minä tulen likaiseksi, veri hänen kyljestänsä pesee ja viruttaa minut. Jos saatana karkaa päälleni, hänen verinen rintansa on minun kilpeni, jos maailma ahdistaa ja vainoo minua, ja ajaa yhdestä paikasta toiseen, hänen haavansa ovat minun turvani ja suojani. Jos minä tulen kylmäksi, hänen verensä lämmittää minua jälleen. Jos minun sydämeni tulee kipiäksi hänen haavansa virvoittavat ja parantavat sitä”. ”Minä isoon – Jeesus on leipäni. Minä janoon Jeesus on juomani. Minä olen heikko – hänen haavoissansa on minun vahvuuteni. Minä olen voimaton, hänen veressänsä on minun tukeni. Minä olen vieras ja kulkija maan päällä. Golgatan mäellä on minun majani ja asumasijani. Taivaassa on minun kotoni. Sinne minä halajan, sinne seisoo minun mieleni, minun ajatukseni ja haluni. Ylös, ylös, kotihin, kotihin – lapsi tahtoo isän tykö ja äitinsä helmaan, ja morsian ylkänsä tykö. Vanki tahtoo päästä vapauteen. Myrskyn ja aaltojen rasittama merimies ikävöittää satamaa, mutta sinun tahtosi kuitenkin olkoon. Likempänä se on nyt, kuin eilen, Jeesus. Anna minun sinussa pysyä siksi kuin tulet. Amen, amen” (Kaarlo Airas, *Kirkollista elämää ja Hengellisiä liikkeitä Torniojokilaakson alaosilla 1675-1809*, 206).

Tämän hengellisen liikkeen vaikutus tuntuu myös herännäisyyden alkuvaiheessa, sillä Johan Lustigin ja Jaakko Högmanin uskonnäkemyks perustui Torniojokilaakson evankeliseen herätykseen. Paavo Ruotsalaisen elämässä tuo herätys vaikutti kielteisesti Lustigin kautta ja myönteisesti Högmanin kautta.

C.O. Rosenius evankelisen pietismin opettajana

Pohjois-Ruotsissa Norlannissa vaikutti 1700-luvun lopulla voimakkaana vakava lakihenkkinen ns. vanhalukijain liike. Syrjäkylissä kokoonnuttiin kyläkokouksiin, joissa ahkerasti luettiin vanhapietistisiä kirjoja ja nimenomaan Arndtin kirjaa Totisesta kristillisyydestä ja Nohrborgin postillaa. Mutta sitten nuorten parissa puhkesi 1802 uusi, voimakas herätys Piitimen alueella. Se laajeni pohjoisessa Luulajaan ja etelässä Uumajaan. Vanhat kirjat eivät enää antaneet hengellistä apua. Silloin tämä herätys löysi Lutherin ja se muodostui sävyiltään voimakaana evankeliseksi. Syntyneitä liikettä on kutsuttu uuslukijaliikkeeksi. Carl Olof Roseniuksen isä liittyi nuorena tähän liikkeeseen. Carl Olof syntyi tämän herätyksen keskellä elävän apupapin perheeseen. Hänestä tuli tämän herätysliikkeen keskeisin hengellinen vaikuttaja. Hänen kirjaansa *Elämän leipä* on painettu yli miljoona kappaletta. Roseniuksen vaikutus on tuntunut 1800-luvun lopulta lähtien Suomessakin varsin voimakkaana. Siitä on yhtenä todisteena hänen kirjoitustensa jatkuva ja voimakas levikki (*Lauri Huovinen, Uudestisyntyminen C.O. Roseniuksen teologiassa*, 11). Roseniuksen vaikutus on ollut myös voimakas Norjassa (Norsk Luthersk Misjonssamband) ja Tanskassa (Luthersk Missionsförening).

C. O. Roseniuksesta tuli Jumalan valittu ase, joka on tasapainoisella tavalla yhdistänyt Pohjoismaisissa kirkoissa vaikuttaneiden hengellisten liikkeiden keskeisiä piirteitä. Ensinnäkin Rosenius ikään kuin hengittää kirjoituksissaan Raamatun sanaa lukijoittensa päälle. Hän käyttää sekä Vanhaa että Uutta testamenttia yhtenä kokonaisuutena. Hän on tarkoin selvillä lain ja evankeliumin erottamisen tärkeydestä Raamatun oikeassa tulkinnessa.

Rosenius elää myös Lutherin opetuksista. Hän lainaa jatkuvasti Lutheria ja nimenomaan keskeisiä evankelisia ydinsanoja armosta Kristuksessa. Hän on saanut julistukseensa myös laajakatseisuutta Lutherilta ja 1600-luvun puhdasoppisuudesta. Se tulee näkyviin Roseniuksen korostaessa ensimmäiseen uskonkappaleeseen liittyviä totuuksia. Hän tuo esiin Jumalan valtasuuruuden ja kaikkivaltiuuden. Ei ole hätää, jossa Jumala ei voisi auttaa, mutta ihminen ei voi määrätä sitä, miten Jumala auttaa. Pääuskonkappaleena Roseniuksen opetuksessa on kuitenkin vanhurskauttaminen yksin uskosta. Siihen hän palaa yhä uudelleen. Puhdasoppisuuden vaikutusta on näkyvissä hänen tavassaan esittää selkeästi ja johdonmukaisesti uskonnäkemyksensä, joka keskeisiltä osiltaan perustuukin puhdasoppisuuden ajan opinkäsityksiin (*Torsten Nilsson, Rosenius ja hänen teologiensa – muutama sana lukijalle, C.O. Rosenius, Roseniusta nykysuoneksi 1–2, 16–17*).

Pietismistä Rosenius sai mielenkiinnon sitä kohtaan, mitä ihmisessä tapahtuu kääntymisessä ja uudestisyntymisessä. Hän osoittaa terävästi ihmissydämen harhapolut. Itsensä epäilemisellä on tärkeä sija Roseniuksen ajattelussa. Hän varoittaa usein maailmanmielisydestä ja maallisista hu-

veista, jotta ne eivät vain veisi pois Kristuksen luota. Rosenius näkee myös uskovien muodostaman pienryhmän olevan tärkeänä turvallisuuden ja lämmön tuojana kalsean ja ymmärtämättömän maailman keskellä.

Evankelisesta herätyskristillisyydestä, herrnhutilaisuudesta, Rosenius sai julistukseensa lämpöä ja sydämellisyyttä. Sieltä hän sai myös uskollisuuden kirkon oppia ja kirkkoyhteisöä kohtaan. Tärkeintä on omistaa elämä Kristuksessa, vaikka sitten olisikin vähemmän tärkeissä opinkysymyksissä mielipide-eroavaisuuksia (Nilsson, 20-21).

Roseniuksen evankelis-pietistinen opetus merkitsee sitä, ettei hänellä ei ole ”parannuspietismin pyhityskeskeisiä painotuksia” (Carl Fr. Wislöff). Hän korostaa Kristuksen täytettyä sovitustyötä ja kutsuu syntistä tulemaan sellaisena kuin hän on. Maailma on sovitettu Jumalan kanssa Jeesuksen kuolemassa. Mutta jos ihminen ei käänny ja usko, hän ei pelastu.

Uuden elämän Jeesuksessa saamme uskossa, joka on uusi syntymä. Uskossa pääsemme Jeesuksen kanssa yhteiseen elämään, saamme uuden sydämen, uuden valon ja uuden halun. Silloin myös kärsimme kaikesta synnistä ja meissä riehuu Hengen ja lihan taistelu. Rosenius laulaa: Älköön sydämestäni väistykö terveellinen tuska, hengen köyhyys (*vik ej från mitt hjärta, hälsosame smärta, andens fattigdom*). Tuskallisena koettu hengen köyhyys pakottaa elämään yksin armosta. Siksi on osattava erottaa armo Jumalan sydämellä (*nåden i Guds hjärta*) ja armo meidän sydämellämme (*nåden på mitt hjärta*) eli armon vaikutus omassa kokemusmaailmassamme. Rauhan perusta on armo Jumalan sydämellä.

Roseniuksen opettaman armon merkityksestä kertoo mielenkiintoisella tavalla Agne Nordlander. Hän kamppaili lukioaikana pelastusvarmuudesta. Hän luki silloin kahdenlaista hengellistä kirjallisuutta, nimittäin Ole Hallesbytä ja Carl Olof Roseniusta. Hallesby korosti uudestisyntymisen välttämättömyyttä ja esitti konkreettisia merkkejä siitä, miten uudestisyntynyt ihminen kokee tilanteensa ja uuden elämän. Nordlander koetteli itseään ja havaitsi jatkuvasti, ettei löydä itsestään todellisen uudestisyntymisen merkkejä. Lukemalla Roseniuksen kirjoituksia hän löysi pelastusvarmuuden ja uskon tuoman rauhan. ”Rosenius puhuu Jumalan sydämessä olevasta armosta sen armon sijaan, joka oli minun mahdollisesti uudestisyntyneessä sydämessäni. Hän auttoi minua löytämään uskolleni ja omalletunnolleni kiinnukohtan siitä, mitä Kristus on tehnyt minun puolestani 2000 vuotta sitten Golgatalla” (*Agne Nordlander, Luther ja pietismi, Perusta, 1985, no 5, s. 3-13*).

Varmuus tästä armon tilasta on ratkaiseva pyhitykselle. Kristitty on kuitenkin kuin maanviljelijä, joka tietää, ettei saa oljenkortakaan kasvamaan, ellei ahkerasti käytä niitä keinoja, jotka Jumala on antanut hyvää satoa varten. Armonvälineet ovat näitä Jumalan antamia keinoja.

Rosenius opettaa, että kaikesta heikkouksistaan ja jäljellejääneistä synneistään huolimatta Kristukseen uskova on pyhä ja puhdas Jumalan silmissä Karitsan veren voimasta. Vaikka emme löytäisi itsestämme mitään uskon tuntomerkkejä, silloinkin on katse kiinnitettävä vain Jumalan Karitsaan. Jumalan valtakunnassa vallitsee ”pysyvä armahdus pysyvästä synnistämme”. ”Minä en tahdo mitään muuta vanhurskautta kuin minun Herrani Kristuksen vanhurskauden. Ellei minun kristillisyyteni kestä koetta, niin kestää minun Herrani Kristuksen.”

xxx

Näkymiä rukoilevaisuuteen 1800-luvulla

1750-luvulla alkaneen rukoilevaisen herätysliikkeen sisällä voidaan nähdä 1800-luvulla kolme erilaista suuntausta. Oli ankara lainomainen suuntaus kasvot maahan rukouksineen ja sen vastakohtana vapaampi evankelinen virtaus. Kolmantena oli voimakas hurmoksellinen hyppyherätys erityisine ilmiöineen. Jännitteet rukoilevaisuuden sisällä eri suuntausten välillä saattoivat olla hyvinkin voimakkaat. Ei voitu mennä toisen suunnan puhujan seuroihinkaan.

Evankelinen rukoilevaisuus ruumiillistui nimenomaan Matti Pukanhaavassa (1751–1833) ja Matti Paavolassa (1786–1859). Virsikirjassa virsi 311 on Paavolan sepittämä. Nämä miehet olivat hyviä ystäviä keskenään. Rukoilevaisuuden sisällä vaikuttava evankelinen suuntaus on eri asia kuin myöhemmin syntynyt evankelinen liike. Oiva Virkkala kirjoittaa kuitenkin: ”1800-luvun rukoilevaisuuden evankelisen siiven tunnetuin edustaja nakkilalainen Matti Paavola on syntyisin Eurajoelta, lainomaisen siiven valta-alueelta. Paavola luki innostuneena Lutherin kirjoja, piti kastetodistustaan esille turvana sielunvihollisen syytöksiä vastaan. Kirjoitti Hedbergille ihastuneen kiitoskirjeen luetuaan hänen kirjansa Uskonoppi autuuteen.” ”Hänen mielestään rukoilevaiset tarvitsivat uskoa ja

uskovaiset rukousta" (*Oiva Virkkala, Emil Teodor Gestrin ja satakuntalainen pyhä liike, Joensuu 1970, 12*).

Jumalan armo Kristuksessa Jeesuksessa oli myös Pukanhaavalle kaikki kaikessa. Kun hän siitä puhui, riemuitsi hänen sydämensä ja levittäen käsiään taivasta kohti hän saattoi huudahtaa: "Näin, avoimin sylin tulee syntisen vastaanottaa Kristusta." Hän kehotti lämmöllä ja innolla ihmisiä tulemaan Kristuksen luo ja uskolla ottamaan hänet vastaan. Jeesus on ainoa, hän selitti, joka voi auttaa ihmisen synnistä ja kurjuudesta vanhurskauteen ja autuuteen. Kun syntinen näin on tullut Kristuksen tykö, saa hän pitää Jumalaa rakkaana isänänsä ja tunnustaa tuon uskonsa suullaan. Hän käskee ihmisten luottaa Jumalan ilmoitettuun sanaan.

Paavola kirjoittaa Pukanhaavasta: "Ja sen kuulin enemmän kuin yhden kerran hänen suustas kuin hän sanoi: 'Oi jospa vaan saisi hyvin paljon sieluja Jeesuksen tykön koottu', ja sanoi, ettei lain kristityt saa sitä toimen, mutta evankeliumin kristityt saa."

Kyllä Pukanhaava myös vaikeroi omaa huonouttaan. Kun jotkut uskonveljet olivat kehuneet hänen hengellisyyttään, oli Pukanhaava vastannut: "Ei Matti ole vielä tarpeeksi herännytään." Hänen kerrotaan usein sanoneen: "Ei Matti itsessään ole muuta kuin multa ja tuhka." "Matti rämpäksi" hän oli itseään puhutellut (*E.W. Elovaara, Matti Pukanhaava, Satakuntalainen isä Kristuksessa*).

Jyrkästi lakisuuntaisen herännäisyyden edustajat moittivat ankarasti Pukanhaavaa. Myöhemmin he moittivat myös Paavolaa. Pukanhaavan usko ei ollut heidän mielestään "autuaaksi tekevä". Tämä erosi heistä myös siinä, että hän oli vapaa kaikista ulkonaisista tavoista. Ei vaatinut, että piti rukoilla kasvot maassa kuten nimenomaan hurmoksellisessa suuntauksessa. Matti Paavola taas kirjoitti: "Ei myös totista parannusta ja nöyryyttä ja niiden ominaisuuksia muualta saa, vaan Jesuxen haavain ja veren pohjattomasta lähtestä ja niiden tutkinnosta."

Paavola oli tarkka siitä, ettei kukaan saisi toiselle ehdottomasti vaatien tyrkyttää omia kokemuksiaan. Jumalan oma sana, nimittäin prantätty sana, oli pidettävä "ainoana perustuxena ja pohjana, jonka jälkeen omatunto pitää koeteltavan".

Kun 1820-luvulla alkoi ns. hyppyherätys karismaattisine ilmiöineen, molemmat jäivät siitä siivuun. Tässä liikkeessä etsittiin ilmestysten avulla Jumalan salaisuuksia ja ylistettiin kädet koholla ja hyppien. Uskottiin, että hyppimisen seurauksena Pyhä Henki laskeutui kokoukseen. Liikkeen tunnusmerkkeihin kuuluivat myös vapisemiset, läähätykset ja tainnuksiin vaipumiset. Liikkeessä odotettiin tuhatvuotisen valtakunnan alkavan vuonna 1836, koska oli saatu sellaisia profetioita. Käytännössä profetiat korvasivatkin Raamatun sanan.

Pukanhaava ja Paavola kokivat, ettei tällaisessa liikehtimisessä vaellettu "liki Jeesusta". Heille itselleen kirkastunut uskon vanhurskaus riitti uskonkilvoituksessa. Ei tarvittu mitään hurmoksellisia kokemuksia. Uudessa herätyksessä heitä molempia väheksyttiin.

Nimenomaan Paavola joutui kokemaan kuinka uskovat unohtivat hänet. Joukot riensivät ohi hänen johtamiensa seurojen hyppyherätyksen ihmeellisiin kokouksiin makaamaan lattialla ja välillä taas ylistämään kädet koholla.

Hannulan herätys 1900-luvun alussa

Matti Paavolan kotipitäjässä Nakkilassa syntyi kolme vuotta ennen hänen kuolemaansa Frans Hannula (1855–1914). Hannulasta tuli uuden herätyksen keskeinen välikappale 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tällöin kirkkomme perinteisten herätysliikkeiden rinnalle alkoi muotoontua uusi herätysliike. Myöhemmin tätä liikettä on kutsuttu evankelioivaksi herätyskristillisyydeksi, viidenneksi herätysliikkeeksi ja uuspietismiksi. Alusta alkaen liike on korostanut omakohtaisen uskon syntymistä ja lähetystyötä.

Hannula kasvoi rukoilevaishenkiseen uskonkilvoitukseen jo lapsena, mutta hänen kodissaan luettiin myös Lutherin postillaa (*Timo Junkkaala, Hannulan herätys, 32*). Hannulaan oli nuoruudessa tehnyt voimakkaan vaikutuksen saksalainen "tulinen pietisti" ja lähetysmies Ludvig Harms. Harmsin julistus oli yksinkertaista lakia ja evankeliumia sisältävää kansanomaista puhetta, jossa pääasiana oli aina Kristuksen sovitustyö (36). Hän vaati, että kääntymyksen on tultava näkyviin käytännön elämässä.

Hannula oli ollut Ambomaalla lähetystyössä kahdeksan vuotta, ja hän palasi Suomeen v. 1894. Hän lähti kiertämään Lähetysseuran matkapuhujana. Hänellä oli ihmeellinen kyky puhua vaikuttavasti. Kirkot alkoivat täyttyä siellä, missä Hannula puhui.

Näihin aikoihin Lähetykseuran johto oli erityisen kiinnostunut herätyskokoustoiminnasta. Siellä nähtiin, että herätys oli ainoa mahdollinen vastaus kansan maallistumiseen. Siksi Lähetykseuran toimintaa haluttiin kehittää myös kotimaassa entistä selvemmin uskonelämän herättämisen suuntaan (Junkkaala, 108). Alettiin julkaista uutta laulukirjaa, ja *Hengellisten laulujen ja virsien* ensimmäinen vihko ilmestyi v. 1900 (Junkkaala, 114). Lauluista lähes kolmannes oli Ruotsin roseniolaisen liikkeen tunnetun runoilijan Liina Sandellin. Laulukirja yhdisti ja samalla loi uuden herätyksen identiteettiä. Siitä tuli hengellisen herätyksen tunteiden ja kokemusten ilmaisija (171).

Vastoin lähetysohjaajaa Lähetykseuran johtokunta ei kuitenkaan halunnut kehittää seuraa omaksi herätysliikkeeksi. Se halusi Seuran olevan yleiskirkollinen ja pysyvän puolueettomana kirkollisten ryhmien keskellä (Junkkaala, 124).

Turun ympäristössä vuosina 1902–1905 tapahtuneiden herätysten seurauksena hahmottui Hannulan herätys (Junkkaala, 128). Herätys kosketti nimenomaan nuoria (129). Herätyksessä nähtiin keskeisenä vakuuttuminen siitä, että Jeesuksen suorittaman sovituksen perusteella saa uskoa syntien anteeksiantamukseen (142). Hannulan herätyksen keskuspaikaksi valmistui 1906 Turun Lähetyshdistyksen 1200-paikkainen rukoushuone Betel.

Hannula antoi herätykselle sen identiteetin. Hän oli karismaattinen julistaja, joka tempasi kuulijat mukaansa ja teki heihin unohtumattoman vaikutuksen (Junkkaala, 167). Hannula mainitsi syntejä nimeltä ja johti määrätietoisesti ihmisiä varmuuteen pelastuksesta (166). Julistustyössä keskeisenä oli Kristuksen sovitustyön merkitys, edellytyksetön armo, kääntymisen välttämättömyys ja pelastusvarmuuden saavuttaminen (175). Hannulan alituinen keskittyminen Kristuksen sovitustyöhön julistamiseen selittyikin sillä, että hän katsoi tuon sanoman synnyttävän uskoa ja uutta elämää (349).

Hannula puhui usein myös ”sisäisestä taistelusta oman pahan sydämemme ja meissä asuvan syntiturmeluksen kanssa. Uskova pysyy syntisenä loppuun saakka ja juuri siksi hän tarvitsee anteeksiantamusta” (Junkkaala, 177). ”Mutta miten sinun käy, kun vielä usein hoipertelet ja monesti lankeatkin syntiin? Eikö tämä saata sinua epäilemään tilaasi? Kyllä, joudun tämän tähden suureen taisteluun. Mutta taas vaan pakenen Jeesuksen turviin, jonka veri puhdistaa minut kaikesta vääryydestä” (352). Ihminen pysyy jatkuvasti syntisenä. Pyhitys on sitä, että opetellaan elämään ”jokapäiväisessä syntien anteeksiantamuksessa”.

Uskovan sydämessä on vain yksi pysyvä tunne: hengen köyhyden tunne. Kristityn tie on kulkemista ristin ja kärsimyksen tietä, jossa uskosta ilman näkemistä tulee Jumalan lapsen tunto-merkki. Koska itsessä nähdään vain vikoja, tulee ajatukset keskittää siihen, mitä Jeesus on puolestamme tehnyt. Vain siinä saadaan rauha. Vaikka ilolla onkin uskonelämässä keskeinen asema, uskovan elämä on kuin ”sotilaan taistelukulua” ahdistusten keskellä, kaukana tavoitteista ja täydellisyydestä. Ilon aiheita ovat Kristuksessa oleva armahdus ja se tuleva autuus, jota jo täällä elämässä saa ilolla odottaa (Junkkaala, 359).

Hannulan herätyksessä yhdistyi ja jatkui persoonallisella tavalla vanhapietistisen rukoilevaisuus ja evankelinen uskonnäkemyks. Kuitenkin omaksi herätysliikkeeksi muodostuneet rukoilevaisuus ja evankelisuus torjuivat Hannulan herätyksen (Junkkaala, 125). Voimme täydellä syyllä kutsua Hannulan herätystä evankeliseksi pietismiksi, mikä samalla erottaa sen Evankeliumiyhdistyksen evankelisuudesta ja myös rukoilevaisuudessa voimakkaasti vaikuttavasta lakihenkisestä pietismistä. Lähimmät samaistumiskohteensa turkulainen herätyskristillisyyttä löysi pohjoismaisista herätysliikkeistä, joiden yhtenä yhteisenä merkittävänä taustatekijänä on roseniolaisuus (346).

Hannulan herätys ei saanut sellaisia organisatorisia kehyksiä, joiden sisällä se olisi voinut voimistaa valtakunnallista työtä ja muodostua omaksi herätysliikkeeksi. Läheinen yhteys yleiskirkolliseksi pyrkivään Lähetykseuraan esti tämän kehityksen (Junkkaala, 328).

Urho Muroma herätysaarnajana

Hannulan kuoleman jälkeen herätyksen vaikutus jatkui lähinnä Turun Betelin ja myös Tampereen luterilaisen rukoushuoneen ympärillä tapahtuvassa toiminnassa. Jälkimmäisessä kävi lukiolainen Osmo Tiililä. Rukoushuoneen toimintaan toi uusia kipinöitä Urho Muroma (1890–1966). Hän oli voimakas, vaikuttava, väliin jyrkkä herätysaarnaja, joka sai osakseen ihastusta ja vastustusta (*Tapani Innanen, Teologiksi nuorena tasavallassa*, 220). Osmo Tiililä kertoo eräästä Muroman kokoussarjasta: ”Kaikkein ratkaisevimpiä oli Muroman ja Paasion evankelioimiskokoussarja Jo-

hanneksen kirkossa aivan lähivuosina vapaussodan jälkeen, olisiko ollut 1919. Avara kirkko täyttyi ääriään myöten. Paikan päällä oli oltava jo puolta tuntia varhaisemmin. Me yhteiskoulun pojat menimme joukolla, niin että pitkä penkki tuli täyteen. Muroman puheet olivat sekä jylhän äänen, komean puhujan, sivistyneen esityksen ja ennen kaikkea iskevän asian nojalla niin vaikuttavia, että kuljimme kotiin vaiteliaina. Joku rohkaisi mielensä ja sanoi: Huomenna pojat uusi kuti. Ja niin mentiin huomennakin kirkkoon. Kokoussarja kesti viikon” (220-221). Muroma merkitys viidennen herätysliikkeen syntymisessä on ollut erittäin tärkeä (*Timo Junkkaala, Urho Muroma – herätysaarnaja*, 7).

Urho Muroma oli helsinkiläisen evankelisen papin poika ja lainopin opiskelija. Hänen elämänsä mullistui norjalaisen maallikkosaarnaajan Albert Lunden kokouksissa Helsingin Johanneksen kirkossa syksyllä 1912. Eräänä iltana hän sanoi ”antautuneensa Herralle niin kokonaan kuin saattoi, vihkiytyneensä hänen omakseen” (Junkkaala, 31). Samana iltana hän koki voimakkaan hurmoskokemuksen ja omasta mielestään hän silloin uudestisyntyi ja sai Pyhän Hengen kasteen.

Toinen Muromaan syvästi vaikuttava tekijä oli englantilaisen W. P Mackayn kirja *Armosta ja totuudesta (Grace and Truth)*. Kirjan mukaan armon ja totuuden tulisi uskonelämässä olla yhdessä ja tasapainossa. Totuus paljastaa, että ihmiset ovat suuria syntisiä, ja tarvitsevat juuri siksi suurta armoa. Ihmisen ei tarvitse tuntea olevansa vanhurskautettu, vaan se tulee uskoa. Syntisen tulee katsoa ristillä olevaa Kristusta ja uskoa Jumalan sanan lupaukset. Uskovissa on syntiä, mutta he eivät ole synnin alla, vaan saavat levätä Jeesuksen täydellisen pelastuksen varassa. Muroma kirjoittikin tämän kirjan ääressä tekemästään löydöstä, että ”Jumalan armo ja Jumalan lapsen pysyväinen armotila valkenivat silloin ensin kerran minulle... Ainoastaan Kristuksessa ja hänen vanhurskaudessaan olin mahdollinen astumaan Jumalan eteen” (Junkkaala, 34, 35).

Muroma ei voinut oman kokemuksensa valossa hyväksyä oppia kasteessa tapahtuvasta uudestisyntymisestä. Luther tuntui hänestä ”kuin koululaisen kasvistossa litistetty ruusu, jossa ei ole enää mitään elämää” (Junkkaala, 37). Samoin häntä ei kiinnostanut papinvirka, vaikka hän tunsikin saaneensa kutsun evankeliumin julistamiseen. Hänelle selvisi kuitenkin, etteivät kaikki luterilaisessa kirkossa opeta, että lapsi uudestisyntyy kasteessa eikä siksi muka mitään muuta uudestisyntymistä tarvita. Hän löysi kirkosta myös niitä, jotka opettivat, että on perustava ero ulkonaiseen kirkon kuulumisen ja uskon kautta Hengestä osalliseksi tulleiden välillä.

Opiskellessaan teologiaa hän joutui syvään kriisiin historiallis-kriittisen raamattututkimuksen tähden. Vaikeina masennuksen aikoina hän sai merkittävää apua C. O. Roseniuksen kirjoista. Hän koki niiden sanoman pitäneen hänen päänsä vedenpinnan yläpuolella, niin ettei hän kokonaan hukkunut (Junkkaala, 52). Elämänsä loppuvaiheen ahdistuksissa hän jälleen luki paljon Roseniuksen *Elämän leipää*. Se merkitsi hänelle todella ”jokapäiväistä leipää” ja kirjan sivuille hän merkitsi sellaisia aikoja, jolloin hän oli ollut erityisen ahdistunut (274).

Muroma koki evankelioimistyön omaksi kutsumukseksi. Hänellä oli evankelistan armolahja. Minne tahansa järjestettiin hänelle kokoussarja, siellä kirkot täyttyivät. Sarjat saattoivat kestää kaksi, jopa kolme viikkoa. Näissä sarjoissa järjestettiin kyselevien ihmisten avuksi jälkikokouksia, kuten jo aikaisemmin tehty Hannulan kokouksissa. Muroman alkamaa työtä jatkoivat monella paikakunnalla paikalliset kristilliset yhdistykset (Junkkaala, 83). Osmo Tiililä arvioi, että Muroman evankelioimisviikot olivat yksi merkittävimmistä kirkollisista tapahtumista 1920-luvun Suomessa (85).

Muroman julistuksessa olivat rinnakkain toisaalta kirkas evankeliumi Jeesuksen sovitustyöstä ja toisaalta voimakas kehotus ottaa tuo lahja vastaan. ”Anna elämäsi kokonaan Herralle ja omista Herra Jeesus omaksi Vapahtajaksesi, silloin Pyhä Henki vaikuttaa sinussa elävän sydämen uskon” (Junkkaala, 98).

Evankelioimistyössään Muroma joutui sekä heränneiden että evankelisten arvostelemaksi (Junkkaala, 116). Varsin rajua oli entisen Hannulan herätyksen keskeisen johtajan K. R. Kareksen arvostelu. Kares oli kääntynyt herännäisyyteen. Kareksen mukaan kansankirkko oli ottanut tehtäväkseen koko kastetun kansan hoitamisen sanalla ja sakramentilla. Siksi kääntymykseen ja hengellisen elämän syventymiseen keskittyvää toimintaa leimaa ”lahkolaiskirkkoihanne”. Siinä ihmistä vaaditaan tulemaan joksikin. Muroma kirjoitti Kareksen arvostelun viereen: ”Ankara elävän hengellisen herätyksen vastustaja ja kuolleen kirkollisuuden puolustaja. Suomen kirkon mustin ja pimein pappi tässä suhteessa” (117).

Muroma oli arvostellut evankelisten oppia ns. yleisestä vanhurskauttamisesta. Hän piti sitä ”yhtenä viheliäisimmistä harhaopeista” (Junkkaala, 126). Muroma totesi, että yleisen sovituksen ja henkilökohtaisen syntien anteeksiantamuksen välillä on tehtävä selvä ero. Vaikka anteeksiantamus on jo valmiina Kristuksessa, sen on tultava ihmiselle omakohtaiseksi uskon kautta (125). Ilman uskoa Kristukseen ei vanhurskauteta ainoatakaan ihmistä, vaikka kaikkien ihmisten synnit jo ovat sovitettut (126). Muroma kirjoitti: ”Kun suruton julistetaan vanhurskaaksi ja kääntymätön julistetaan uudestisyntyneeksi, kun jatkuvasti synneissä elävä julistetaan tässä tilassa autuaaksi, silloin on kysymys helvettiä hipovasta harhaopetuksesta”. Samassa yhteydessä Muroma kirjoitti, että ”valhe kasteessa tapahtuvasta uudestisyntymisestä on vaarallisimpia valheita kaikkien hengellisten valheitten joukossa, sillä se on suurin omantunnon herätyksen este ja vahvin väärän rauhan tuki”. Muroman mielestä uudestisyntymisnimitystä tulee käyttää vain uskoontulosta (127).

Samaan aikaan Muroma kuitenkin halusi koota sen, mikä on parasta kussakin herätysliikkeessä: Paavo Ruotsalaiselta Hengen todistus, Malmbergiltä synnin tunto, Hedbergiltä pelastusvarmuus, Lagukselta tyhjän käden usko, Laestadiukselta syntien tunnustaminen ja synninpäästö, Berghiltä jokapäiväinen parannus, Renqvistiltä rukous, lähetysuunnasta herätyskristillisyyttä ja raamatullisilta profeetallisuuksilta (Junkkaala, 129).

Suhteessa helluntailaisuuteen Muroma myös veti voimakkaasti rajaa. Hänen mukaansa jokainen uskova on saanut Pyhän Hengen ja on kastettu Hengellä. Hurmostila ei ole mikään korkeamman hengellisyyden tunnusmerkki. Sen sijaan on tärkeää, että Pyhä Henki saa uskovan yhä kokonaisemmin hallintaansa. Hengellä täyttymisen ensimmäinen tuntomerkki on se, että ihminen tunnistaa itsensä pieneksi ja avuttomaksi. ”Mitä kurjemmaksi me näemme itsemme ja oman kristillisyytemme, sitä syvemmin on Pyhä Henki saanut valtaa meissä” (Junkkaala, 132-133).

Muroma halusi olla raamatullis-luterilainen (Junkkaala, 146, 245). Ei riitä, että yleensä on herätystä. Yhtä tärkeää on, että heränneet ohjataan raittiiseen raamatulliseen uskonelämään (220). Luterilaiselle tunnustukselle uskollinen julistaja on sisäisesti sidottu siihen raamattu- ja pelastusnäkemykseen, mikä oli Lutherilla. Mutta Lutherin näkemys oli enemmän sydämen vakaumusta kuin pään tietoa tai oppia. Tärkeintä luterilaisuudessa on julistus Jumalan armosta ja sen omistaminen. Pelastus on kokonaan ja ehdottomasti Jumalan armosta riippuvainen (219).

Muroma puolusti kansankirkkoa vapaita suuntia vastaan. Hän näki, että kirkolla on tärkeä tehtävä koko kansan kasvattajana. Samalla hän kuitenkin hyökkäsi rajusti sellaista kirkollista kasvatuskristillisyyttä vastaan, joka turhentaa herätyksen. Muroma korosti myös laitospöytäkirjan ja pyhien yhteisön eroa (Junkkaala, 209-210). Kirkko ei ole Kristuksen ruumis eikä kaikkia kastettuja tule pitää kristittyinä tekemättä eroa uskovien ja kääntymättömien välillä (243).

Muroma oli keskeisesti mukana perustamassa uuden syntyneen herätysliikkeen hoitamista varten Suomen Raamattuopistoa. Opistosta piti tulla raamatullisen ja tunnustuksellisen herätystyön lietsomisahjo ja nuorten kouluttaja syvempään Raamatun tuntemiseen. Opistoa varten perustettu säätiö osti 1945 Kauniaista ison vanhan huvilan. Se korjattiin ensimmäiseksi Raamattuopistoksi. Muromasta tuli opiston rehtori.

Muroman viimeinen vuosikymmen vei hänet vielä poikkeuksellisen kiivaaseen julkiseen taisteluun. Papiston keskuuteen alkoi levitä pietististä herätyskristillisyyttä arvosteleva yliopistoteologinen virtaus. Sitä on kutsuttu lundilaiseksi ja myös nuorkirkolliseksi virtaukseksi. Sen mukaan ei ole syytä tehdä eroa uskovan ja ei-uskovan välillä ja herätyskristillisyyttä on luterilaisuudessa väärä käymisaine, joka on saatava sieltä pois (Junkkaala, 234). Herätyskristillisyyttä on itsekkyyttä ja oman nautinnon etsimistä (239). Muroma vastasi kirjoittamalla, että ”kasvatuskristillisyyttä, joka ei tahdo tietää mitään herätyksestä, parannuksesta, kääntymyksestä ja uudestisyntymisestä, vahvistaa ihmisissä luontojumalaisuutta ja johdattaa heidät helvettiin” (Junkkaala, 242).

Sama vuosikymmen merkitsi myös Muroman ympärille muodostuneen liikkeen voimakasta nousua. Raamattuopiston rinnalla oli kirkon työntekijöitä valmistava Sisälähetysopisto, suuri joukko julistustyöntekijöitä, laaja kokoustoiminta ja kolme leirikeskusta.

Muroman jalkojen juuressa syntyi myös 1964 uusi opiskelijaliike, joka sai nimen Ylioppilaslähetys.

Opiskelijaherätys ja OPKO:n synty 1960-luvulla

Urho Muroman kotiin Helsingissä 1960-luvulla oli kokoontunut pieni joukko nuoria ja vähän vanhempiakin. Keskustelujen lomassa Muroma sanoi: ”Olen Lähetysseuran herätyksen myöhäisajan kasvatti. Tahdon tuoda sieltä sen herätyksen tulen ja antaa sen teille!” Onko tämä toteutunut?

Kaikki alkoi siitä, että Helsingissä oli joukko opiskelijoita. Monet heistä olivat teologeja. Tulo uuteen opiskelijakaupunkiin oli ajanut etsimään opiskelijatovereista hengenheimolaisia. Näitä nuoria yhdisti henkilökohtainen usko Jeesukseen ja muutos, jonka uskoon tulo oli saanut aikaan. Monilla heistä ei ollut herätyskristillistä kotitauastaa eivätkä he kokeneet kuuluvansa mihinkään herätysliikkeeseen. Opiskelijoita löytyi sieltä täältä muutamia ja ajan hengellisen opetuksen mukaisesti perustettiin bokseissa kokoontuvia rukouspiirejä. Rukouspiirissä kuunneltiin nauhoitettuja puheita, luettiin ja lainailtiin kirjoja ja lopuksi hiljennettiin polvirukoukseen (*Hakala – Mäkelä – Sumiala-Seppänen, Herätys*, 13).

Vuonna 1959 Raamattuopisto avasi ylioppilaskodin Vuorikadulta. Sinne syntyi näiden opiskelijoiden kokoontumis- ja keskuspaikka. Kuunneltiin Urho Muroman julistusta nauhoilta ja se veti puoleensa. Vähän myöhemmin Urho Muroma kutsui opiskelijoita kotiinsa.

Urho Muroman persoona ja Raamattuopiston tuki olivat elintärkeitä tämän pienestä alkaneen opiskelijatyön kehittymiselle. Mutta myös professori Osmo Tiililän myötämielisyys alusta alkaen merkitsi paljon. Pian solmittiin skandinaavisia yhteyksiä raamatulliseen opiskelijatyöhön. Se innosti ja avasi silmiä ja loi myös yhteyden raamatulliseen tunnustustenväliseen opiskelijaliikkeeseen IFES:iin. Koettiin, että oltiin osa maailmanlaajaa herätyskristillistä liikehdintää. Kun sitten opiskelijatoiminta virallisesti perusti oman yhdistyksen 1964, se liittyi heti IFES:iin.

Vuonna 1961 Raamattuopistolla Kauniaisissa pidettiin ensimmäinen ylioppilaskurssi. Vieraana oli Norjan raamatullisen ylioppilasliikkeen Laletin työntekijä. Vuosien 1962 ja 1963 ylioppilaskursilla oli puhujavieraana Oslon seurakuntatiedekunnan kirkkohistorian professori Carl Fredrik Wislöff. Monelle hänen puheensa oli kuin ilmestys ja avasi silmät näkemään, että myös luterilaisuus voi olla herätyskristillistä.

Vähän myöhemmin ylioppilaskurssilla lähetystulia oli sytyttämässä Japanissa työskennellyt norjalaisen Misjonssambandetin lähetti Gabriel Eikli. Hän juurrutti monen sydämeen iskulauseen: Lähetystö on kiitoksemme Golgatasta. Lahden ylioppilaskokouksessa 1964 kutsuttiin alttarille niitä nuoria, jotka olivat valmiit lähtemään lähetystyöhön, jos se olisi Herran tahto. Kutsuun vastasi suuri joukko. Pari vuotta Ylioppilaslähetysten järjestäytymisen jälkeen lähetettiin Englantiin lukuvuodeksi kolme nuorta teologia lähetyskoulutukseen ja etsimään uusia väyliä lähetystyölle.

Herätys opiskelevan nuorison parissa mursi perinteisiä malleja kirkkomme opiskelijamaailmassa ja lähetyksessä ja johti uuden opiskelijajärjestön Suomen Evankelisluterilaisen Ylioppilaslähetysten syntyyn. Muodostui uusi oksa monioksaiseen viidennen herätysliikkeen puuhun. Ylioppilaslähetysten nimi muutettiin myöhemmin Suomen ev.lut. Opiskelija- ja Koululaislähetykseksi (OPKO). Sen ensimmäisenä pääsihteerinä toimi Juhani Lindgren (1964–1967), toisena Raimo Mäkelä (1967–1980), kolmantena Pekka Jokiranta (1980–1985) ja neljäntenä Timo Junkkaala (1986–1993).

Uuden evankelisen uskonnäkemyksen kirkastuminen OPKO:n työntekijäjoukossa

Arvioidessaan myöhemmin 1960-luvun nuorisoherätystä Raimo Mäkelä totesi, että siinä oli mukana ”tiettyä lakihenkisyyttä ja hurmahenkisyyttäkin. Ei ollut selkeää eroa lain ja evankeliumin välillä. Monille legalistisuus ja vahva uskon kokemuksen korostus oli myös ongelma, joka aiheutti hengellistä ahdistusta. Vasta luterilaisuuden löytyminen – lain ja evankeliumin oikeaan suhteeseen asettaminen – vapautti ja kypsytty monia liikkeessä mukana olleita kasvamaan yhteisen näyn toteuttajiksi” (*Hakala ym.*, 24).

Samalla tavoin koki perustamisvaiheen jälkeen mukaan tullut Timo Junkkaala. Hän kohtasi OPKO:ssa 1970-luvun alussa ”toisenlaisen herätyskristillisyyden” kuin se, minkä oli kohdannut kotiseurakunnassaan Lempäälässä. ”Ylioppilaslähetyksessä oli löydetty lain ja evankeliumin oikean erottamisen kautta luterilainen tulkinta, joka oli monille kuin ’valaistuminen’... Roseniuksen ja Valen-Sendtadin kautta tullut muutos teologiassa muutti työntekijöiden mielestä myös yhteisön olemusta pois lakihenkisyyttä sisältäneestä yhteisöstä kohti armon evankeliumia” (*Hakala ym.*, 47).

Olavi Peltola taas väittää teologisen murroksen alkaneen Ylioppilaslähetyksessä oikeastaan jo silloin, ”kun Raimo Mäkelä teologian ylioppilaana sai käsiinsä Olav Valen-Sendstadin kirjan *Ordet och tron* (suom. *Ihminen kohtaa Jumalan*, 1972). (Hakala ym., 29). Raimo Mäkelä itse kuvaa kokemustaan tuon kirjan äärellä: ”Kirjan hengellinen, omantunnon vapauttanut sanoma oli huikaiseva. Samalla se antoi kokonaan uuden tavan ajatella... Kyseessä oli aivan uusi ajattelutapa meille herätyskristillisyyteen tottuneille ja luterilaisuudelle ydinkohdissa vieraille ihmisille... Kohtaamassani herätyskristillisyydessä oli aika hallitsevana legalismi. Roseniusta en tuntenut kai edes nimeltä, eikä kukaan lukenut Roseniusta – paitsi Per Wallendorff, johon tutustuin vasta tuon saman lukuvuoden kevätpuolella 1962. Hänen suosituksestaan ostin ’Elämän leipää’ ja aloin lukea sitä. Muroma ei ollut kyennyt yhdistämään objektiivista ja subjektiivista, Sanaa ja kokemusta. Valen-Sendstad teki sen – yksinkertaisesti, selkeästi, sielunhoidollisesti ja teologisesti vahvasti... Valen-Sendstadin mukaan aloin kulkea monella tavoin aivan eri suuntaan kuin Raamattuopisto. RO:n ylioppilaskurssille tammikuussa 1962 kutsuttu professori Carl Fredrik Wislöff, Olav Valen-Sendstadin hengenheimolainen ja ystävä, julisti samoin kuin Valen-Sendstad ja avasi aivan uuden maailman, lain ja evankeliumin eron ja yhteyden” (Hakala ym., 43–44).

OPKO:n 1960-luvun hengelliseen sekavuuteen sisältyi voimakastakin karismaattisuutta ja pyhityskristillisyyttä. Mutta nyt alkoi kirkastua luterilainen opetus ”samaa aikaan vanhurskas ja syntinen”. Yhdessä vaiheessa OPKO:n sisäinen tiedotuslehti olikin nimeltään *Simul*, samaan aikaan. Oli vapauttavaa myöntää: ”Minä en koskaan pyhity Kristuksen kaltaiseksi tässä ruumiissa, minä jään perisyntiseksi hautaan asti” (Hakala ym., 29). Juhani Lindgren näki, että 1970-luvun alun kriiseissä oli juuri näitä piirteitä. ”Kyse oli Roomalaiskirjeen 7. luvun tulkinna: onko uskova uskoon tulonsa jälkeenkin syntinen? Kylväjän puolelle siirtyneet tulkitsivat kohtaa ’simul iustus et peccator’ -periaatteen mukaan. Ihminen on samanaikaisesti vanhurskas eli Jumalan edessä pyhä Kristuksessa, mutta ihmisenä syntinen ja paha” (48).

Tämän herätyskristillisyyttä kiusaavan jännityksen juuret menevät niinkin kauas kuin Zinzendorfin ja Wesleyyn yhteenottoon 1700-luvulla. Jo silloin tuli näkyviin se syvä erilaisuus, joka leimaa tänäänkin luterilaisen herätyskristillisyyden ja englantilaisen pyhityskristillisyyden välejä (Hakala ym., 29, 44). Ylioppilaslähetys siirtyi Wesleyyn pyhityskristillisyyden suosimisesta kohti luterilaista uskonäkemyksiä. Tämä jännitys tuli näkyviin jo 1960-luvun lopulla myös suhteessa Kari Törmän aloittaman Lähetysoperaation karismaattisuuteen ja pyhityskristillisyyteen (38).

Myös luterilainen ristin teologia alkoi tulla perustotuudeksi kristityn kilvoituksesta. Raamattukäsityksessä alettiin etsiä kolmatta teitä Uuras Saarnivaaran äärifundamentalismin ja liberalismien välissä. Aikoinaan Per Wallendorff sanoi, että meidän paikkamme ei ole äärifundamentalismissa eikä liberalismissa, vaan näiden rajalla, missä on Jeesus Kristus. Se on vaikea paikka, sillä siinä saamme korvillemme molemmilta puolilta.

Evankelisen pietismin perusteet olivat löytyneet. Jos halutaan käyttää Hannulan ja Muroman kautta syntyneestä liikehdinnästä nimeä uuspietismi, voitaneen kai nyt puhua uusevankelisesta uuspietismistä erotuksena lakihenkisestä uuspietismistä.

Opiskelijaliikkeen toiminta sai aikanaan omat vakiintuneet muotonsa. OPKO:n jäsenyhdistyksiä perustettiin korkeakoulukaupunkeihin. Samoin syntyivät ruotsinkieliset opiskelijayhdistykset. Oli juniorityötä, oli koululaistyötä. Välillä joukot kasvoivat, välillä taas supistivat. Paikallisyhdistyksissä pidettiin opiskelijailtoja, oli raamattupiirejä, boksilähetystä, kouluvierailuja, rippikoululeirejä. Oli monenlaisia leirejä. Oli pohjoismaisia ja kansanvälisiä opiskelijakokouksia, olivat tärkeät vuotuiset koulutuskurssit. Välillä työntekijäjoukko kasvoi lähemmäksi pariakymmentä, välillä taas on supistunut melkoisesti.

1990-luvulla OPKO alkoi kirkon naispappeuspäätöksen ja Suomen teologisen instituutin perustamisen jälkeen ajautua jyrkän luterilaisen tunnustuksellisuuden näkemyksen valtaan.

Evankelinen juonne Kansan Raamattuseuran julistustyössä

Eräs kirkkomme sisällä vaikuttavan herätyskristillisen liikehdinnän osa liittyy ruotsinmaalaisen vapaakirkollisen evankelistan Frank Mangsin moniin kokouksiin toisen maailman sodan aikana ja muutama vuosi sen jälkeen. Kirkot olivat hänelle avoinna ja Helsingin Messuhalliin järjestettiin suurkokouksia. Jälkikokouksiin jäi satoja keskustelemaan sielunhoitoavustajien kanssa. Mangsin kokoukset olivat yhteiskristillisiä ja niissä oli avustajina eri tunnustuskuntiin kuuluvia kristittyjä.

Mangsin herätyksissä uskoon tulleita hoitamaan perustettiin 1945 Kansan Raamattuseura. Seura aloitti laajan evankelioimistoiminnan ja perusti oman lehden, *Sanan*. *Sana* nousi pian levikiltään suurimmaksi kristilliseksi lehdeksi maassamme.

Kansan Raamattuseuran julistustyön keskeltä löytyy kirkas evankelisen pietismin juonne. Se ruumiillistuu nimenomaan kolmeen julistajaan 1960-70-luvuilla. Tunnetuin heistä on Erkki Leminen (1922–1992), jonka julistustyö jatkui vielä läpi koko 80-luvun. Hänen rinnallaan tuli tunnetuksi kaksi häntä huomattavasti vanhempaa julistustyöntekijää Niilo Tuomenoksa (1893–1967) ja William Uotinen (1904–1983).

Lainaan Askel-lehdestä Teuvo V. Riikosen kirjoitusta *Erkki Lemisen perintö – yhteistä omaisuutta* (ASKEL 7–8/2002): ”Kun kuuntelee Lemisen puheita kaseteilta 1960-luvulta 1990-luvulle huomaa miten lakihenkisestä takakireästä saarnaajasta kuoriutuu lempeydellä sanoja pudotteleva armon matkamies. Muutos on selkeä. Sen kuulee, aistii ja ennen kaikkea voi uskoa omalle kohdalle. Erkki Leminen kasvoi elämänsä aikana suomalaisen kristillisyyden yhteiseksi omaisuudeksi. Hän ei ollut vain uukuniemeläisyyden perintöprinssi ja kansanraamattuseuran vahanukke vaan kaikkien kristittyjen yhteistä omaisuutta. Sellainen Jumalan ihminen on yhteistä omaisuutta. Sitä asemaa ei oteta. Se annetaan. Se annettiin Lemiselle siksi, että hän ei ollut mitään. Ei yhtikäs mitään. Ei edes kolumnin arvoinen. Mutta mikä se jokin sitten oli? Vanhurskauttamisoppi. Jumala vanhurskauttaa jumalattoman armosta, uskon kautta, Kristuksen työn tähden. Siinä se on. Ei sitä tarvitse selittää enempää. Siinä se on. Evankeliumi. Sana rististä. Paljaasta rististä. Se ei käske, kurista, purista, vaadi ja haasta. Se vain antaa. Antaa synnit anteeksi. Penkkiin asti. Lattian raon alapuolelle. Helvetin porteille asti.”

Erkki Leminen kirjoitti Tuomenoksasta ja Uotisesta kirjan *Kaksi vaeltajaa*. Hän kuvaa näitä kahhta uskonveljeään: ”En osaa tarkasti eritellä, mitä kaikkea heiltä sain heidän esimerkkinsä ja puheidensa välityksellä. Jos yritän ilmaista asian yhdellä lauseella, niin sanon: Sain heidän julistuksensa kautta Jumalan evankeliumista syvällisemmän ja kirkkaamman käsityksen kuin mistään muualta tai keneltäkään muulta lukuunottamatta Paavalia ja Martti Lutheria” (Leminen, 7). He eivät ahdistaneet kuulijoitaan mihinkään ihmistöimiin eivätkä omiin yrityksiin. He eivät edes korostaneet rippiä eivätkä syntien tunnustamista, vaikka he joutuivat keskustelujen yhteydessä jatkuvasti toimimaan sielunhoitajina. He toivat Jumalan sanan ja Kristuksen kuulijan sydämelle siihen avuttomuuteen, jossa tämä juuri sinä hetkenä oli (45).

Kun Erkki Leminen kuuli ensimmäisen kerran Niilo Tuomenoksan raamattutunnin työntekijäpäivillä, hän koki, kuinka tämä ”puhui alhaalta ja nöyrästi.” Leminen jatkaa: ”Kuitenkin hänellä oli samalla sellainen ote asiaansa, että kuunneltava oli. Kristus ja ristin teko tuntuivat olevan uskomisen asian ainoa todellinen tekijä ja ydin, ja Tuomenoksa romutti omat yrityksemme ja osamaksumme heti alkuun. Me, jotka olimme sotkeutuneet sentään aika lailla omiinkin yrityksiimme näissä pelastuskysymyksissä, haukoimme hiukan henkeä. Joidenkin mieleen taisi nousta pieni epäily ja arvostelun poikanenkin: onko tämä totta, voiko pelastus sittenkään olla noin täysin Jumalan teko ja pelkkä lahja?” (Leminen, 19) ”Niilo oli tehnyt saman löydön kuin Paavali ja Luther hyvin kirkkaana. Uskon kautta saatava ja yksin Kristuksen sovituksen ansioista ihmiselle luettava lahjavanhurskaus oli aina ja kaikessa julistuksen pohjana” (20).

Niilo Tuomenoksa sekä sanoitti että sävelsi useita kymmeniä lauluja. Suosituin niistä on hänen ”Vaellusvirtensä”. Siinä paljon elämää nähnyt ja kokenut mies, joka on katsellut hengellisiä asioita laidasta laitaan, kertoo avoimesti omasta tilastaan ja Kristuksen rakkaudesta. Siinä ei ole jätetty tilaa ihmisten omille yrityksille ja mahdollisuuksille, vaan laulu kertoo siitä, miten Kristus suostuu asumaan mahdottoman luona eikä väsy väsyneeseen. ”Näin syntisenä, Herra, mun täytyy vaeltaa, sun kanssas tiellä taivaan perille kulkea. En paremmaks' voi tulla, en pyhäks' ollenkaan, ja kuitenkin, oi Herra, sun käsiis jäädä saan. Sä suostut mahdottoman, mun luona asumaan ja aivan tällaisena mua kaikess' kantamaan. Et väsy, vaikka usein mä väsyn kokonaan; sun armos, rakkautesi ei lopu milloinkaan” (Leminen, 46).

William Uotinen oli nuoruudessaan helluntailiikkeen saarnaaja. Vuosia hän teki työtä Kuopiossa ja myöhemmin Helsingin Saalemissa. Erkki Leminen kuvailee näitä molempia sananjulistajia: ”Kumpikin oli joutunut kokemaan elämässään sekä henkilökohtaisia että uskon kriisejä. Niilo oli kuin edelläkävijänä kulkenut sellaista selkiytymistä kohti, missä ihmisen kaikki oma yrittäminen ja omiin voimiin luottaminen oli tullut lyödyksi mahdollisimman vähiin ja Kristus päässyt kaikeksi kai-

kessa” (Leminen, 107).

Leminen kuvaa, kuinka Uotisen yksinäisyys hänen viimeisinä vuosinaan tuntui vain syvenevän ja kuinka hän puheli usein pois pääsystä. Hän sanoi samoin kuin Tuomenoksin, että julistaja, joka todella löytää evankeliumin, ei voi muuta enää julistaa, mutta että tämä merkitsee myös sitä, että tällainen julistaja on useimpien uskovien ja toisten julistajienkin joukossa hyvin yksinäinen. Ihmiset – myös uskovat – ovat perusluonteeltaan ja lapsesta asti kuulemansa lainomaisen julistuksen tähden siinä määrin lain alla, että he eivät rohkene uskoa noin suuren armon ja vapauden voivan olla totta. Kuullessaan evankeliumia he voivat ilahtua pieneksi hetkeksi kuin valon välähdyksen nähneinä, mutta sitten laki ja lainomaisen julistuksen kuunteleminen valtaavat heidän mielensä. Evankeliumin julistajaa epäillään ”löysäläiseksi” ja hänet torjutaan (Leminen, 110).

Tuota edellä olevaa taustaa vasten ainakin minulle oli masentavaa lukea KRS:n nykyistä edeltävä toiminnanjohtajan Riitta Aaltosen haastattelua Kotimaasta. Hän ei enää seurannut Erkki Lemisen, Niilo Tuomenoksin ja William Uotisen avaamaa hengellisen elämän näkemystä, vaikka hän myönsi Erkki Lemisen vaikuttaneen häneen. Ollessaan perheensä kanssa Ruotsissa hän oli löytänyt hiljaisuuden liikkeen, ja sitä kautta katoliset munkit Nouwen ja Stinissen olivat tulleet hänelle hengellisiksi ohjaajiksi. Riitta Aaltonen kuvaa omaa näkemystään: ”Kun vierailin Yhdysvalloissa 1980-luvun lopulla, löytöni oli, että hiljaisuuden retriiteissä käy herätyskristittyjä ja osa katolilaisista on innostuneita karismaattisuudesta. Olin siihen asti ajatellut olevani täysin kummajainen, kun ammensin erilaisista perinteistä. Suomessa on tapana luokitella ihminen yhteen uskonnolliseen karsinaan ja pitää hänet siellä lopun elämänsä. Kansan Raamattuseuran toiminnanjohtajana yritin antaa tilaa karismaattisuudelle ja hiljaisuuden retriiteille. Tilan antaminen erilaisuudelle on tärkeää, vaikka itse olenkin kotona hiljaisuuden liikkeessä.”

Luterilainen herätyskristillisyyttä ja sen keskellä kirkastunut jumalattoman vanhurskauttaminen ei enää riittänyt. Tarvittiin katolista mystiikkaa. Siksi myös KRS:n kustannustoiminnassa on julkaistu katolisen mystiikan edustajien (Stinissen, Nouwen) kirjoja. Samaan aikaan on myös julkaistu kokoelma Niilo Tuomenoksin tekstejä *Leipää sadaksi päiväksi* ja Erkki Leminen *Valitut runot 1944-1992*.

Evangelisen pietismin asema

Herrnhutilaispohjainen evankelinen pietismi ei ole koskaan muodostunut Suomessa omaksi herätysliikkeeksi. Mutta se on vaikuttanut moneen herätysliikkeeseen. Paavo Ruotsalaisen elämästä tutut Jaakko Högman ja Johan Lustig olivat Torniojokilaakson evankelisen herätyksen kasvatteja. Herrnhutilaisten laulukirja *Siionin virret* on myös vaikuttanut herännäisyydessä.

Analysoidessaan Wilhelmi Malmivaaran uskonnäkemystä Lauri Haikola kritikoi ”herrnhutilaisperäisen uusevangelisen liikkeen haaroja hedbergiläisyyttä että lestadiolaisuutta” (*Lauri Haikola Teologisia tutkimuksia, Kaidan tien kristillisyyttä, 11–29*). Haikola väittää, että ”jos näiden liikkeiden ohjelmia katselee vanhapietismin silmin, niistä löytää helposti aineksia, jotka olivat omiaan edistämään kuollutta uskoa ja puhdasoppisuutta, joita vastaan pietismi taisteli. Uusiin herätyksiin saatettiin nyt suunnata samoja syytöksiä, joita vanhapietistinen herätys kohdisti viralliseen ortodoksisuuteen. Kaikille uusevangelisille liikkeille oli vanhan herätyksen vastakohtana yhteistä tietty antinomistinen, lain julistamista väheksyvä piirre. Ihmisiä haluttiin auttaa nopeammin henkilökohtaiseen pelastusvarmuuteen kehottamalla heitä hyppäämään armonjärjestyksen valmistavan lakivaiheen (lain toinen eli pedagoginen käyttö, herätysvaihe) yli. Laki saa aikaan vain orjuutta ja omavanhurskautta – tämä ajatus selittää uusevangelisuuden kiinnostuksen Lutheriin – sen tähden ihmisen tulee aloittaa suoraan uskomalla Kristukseen ja ”uskoa itsensä autuaaksi”. Tämän ohjelman takaa erottuvat selvästi herrnhutilaisuuden iskusanat: ”tule sellaisena kuin olet”. Vaikka tämän antinomistisen seurauksia, jotka olisivat sisältäneet lain täydellisen hylkäämisen kristittyjen elämässä, ei koskaan käytännössä vietykään läpi, tietyt antinomistiset pyrkimykset olivat kuitenkin itse keskustelussa selvästi esillä. Vanhapietisteistä täytyy tällaisten ohjelmallisten kehotusten näyttää suoralta hyökkäykseltä tavallista järjestystä vastaan, jonka mukaan lain kuolettavan työn (mortificatio) täytyy käydä ennen evankeliumin eläväksi tekevää työtä (vivificatio). Usko Kristuksen sovitukseen ilman lain edeltävää työtä, joka särkee ihmisen väärät kuvitelmat ja tekee syntisen armoa janoavaksi syntiseksi, tulee välttämättä kuolleeksi välinpitämättömäksi totenapitämiseksi. Laki saa sydämen tunnot liikkeelle ja kiinnittää koko ihmisen vapaaseen armoon. Vanhapietistien edustajat

eivät voineet sen tähden nähdä uusevankelisuuden ohjelmassa mitään muuta kuin uuden ulkonaisesti vahvistetun muodon kuolleesta, antinomistisesta uskosta, ilmiön, jota vastaan oli taisteltu jo ortodoksisessa kirkollisuudessa. Parannuskeino kuollutta, totenapitävää uskoa vastaanhan oli jo vanhastaan pelastavaa uskoa edeltävä, hyvin läpikäyty parannuskamppailu.”

Evangelisen pietismin voimakkain vaikuttaja kaikissa Pohjoismaisissa luterilaisissa kirkkoissa on ollut C.O. Rosenius. Suomessa ei yksikään vanhoista herätysliikkeistä ole kuitenkaan omaksunut Roseniusta keskeiseksi hengelliseksi isäkseen. Evangelisen liikkeen suhde Roseniuksen on jännitteinen. Lauri Huovisen väitöskirja Roseniuksesta leimasi hänet Lutherin vastaiseksi opettajaksi (*Lauri Haikola, Virallinen lausunto Lauri Huovisen väitöskirjasta "Uudestisyntyminen C. O. Roseniuksen teologiassa"*). Haikolan mukaan kuitenkin yhteinen herrnhutilais-uusevankelinen perinne yhdistää enemmän kuin erottaa Roseniuksen ja Hedbergin. ”Huovinen liioittelee näiden kahden välistä eroa. Samoin Huovinen perusteettomasti eräässä kohdassa (s. 86 s) asettaa vastakohtan Lutherin ja Roseniuksen välille” (237). Rosenius joutuu kärsimään eräänlaista vääryyttä tekijän vertaillessa Lutherin ”evangelista” ja Roseniuksen ”nomistista”, lainomaista käsitystä toisiinsa. Rosenius edustaa lainomaista kantaa, Luther evangelista (239). ”Korostaessaan Roseniuksen teologian lainomaisuutta tekijä mielestäni unohtaa puhua, että Rosenius tunsikin myös Kristuksen sovitus-tekoon perustuvan vapaan armon ja syntien anteeksiantamisen” (239).

Juha Kauppinen mainitsee väitöskirjassaan Kylväjän syntyyn 1974 johtaneen kriisin taustalla olleen myös erilaisia teologisia painotuksia. ”Teologisilla eroilla on sanottu olleen kriisissä syvälinen merkitys, mutta niitä ei ole missään yhteydessä tutkittu” (Juha Kauppinen, Kansanlähetyksen alueellinen leviäminen, 168). ”Kansanlähetyksen evankelioimista korostaneiden maallikkojohtajien on nähty liittyneen voimakkaammin *anglosaksiseen herätys- ja pyhityskristillisyyteen*, kun taas teologiryhmän on katsottu korostaneen *roseniolaista pietismiä*. Molemmat korostukset jäivät Kansanlähetykseen myös hajaannuksen jälkeen” (169; kursivointi OP).

Millaisena koen evangelisen pietismin korostukset tänä aikana? Jumalan armonlupaukset ja evankeliumi Kristuksesta löytyvät Raamatun sanasta. Siksi Raamatun lukemisen, tutkimisen ja käytön tulee olla keskeisessä asemassa uskonelämässä. Siksi meillä on Raamattuopisto, on raamattupäiviä, raamattuluentoja, raamattukursseja ja raamattupiirejä. Raamatun selityksiä julkaistaan jatkuvasti ja innostetaan Jumalan kansaa itse lukemaan Raamattua.

Raamatun sana lakina paljastaa yhä syvemmin perisyntien kauhistuttavan voiman uskovien elämässä. On suostuttava (Niilo Tuomenoksan) laulun sanoin tunnustamaan: ”Näin syntisenä, Herra, mun täytyy vaeltaa. En paremmaks voi tulla, en pyhäks ollenkaan”. Sitä ihmeellisempää on, että Raamatun sana evankeliumina vakuuttaa Jumalan Kristuksen tähden vanhurskauttavan elämän loppuun asti juuri tällaisen jumalattoman uskovan (Room. 4:5). Tämä Kristus on ennen kaikkea syntiemme tähden ristiinnaulittu Jeesus Kristus, jonka luokse saa aina mennä ja johon aina voi luottaa. Yksin yhteys Jeesukseen riittää pyhitykseksi.

Uskonelämämme, ajallinen elämämme ja työmme Jumalan valtakunnassakin on monenlaisten *ahdistusten ja kärsimysten läpäisemää*. Siinä toteutuvat Lutherin oivallukset ristien teologiasta. Täällä kylvämme kyynelin, vasta kirkkaudessa niitä riemuiten. Vasta *ikäisydessä* kaikki kyynelöt pyyhitään pois, siellä kaikki on kohdallaan ja täyttymys on tullut.

Inhimillisesti katsoen näyttää siltä, ettei sovitus- ja armokeskeinen julistus sykehdytä aikamme ihmisten sydämiä. Sanoma ristiinnaulitusta Kristuksesta ja uskonvanhurskaudesta ei valloita. Sen sijaan välittömän ulkonaisen kokemuksen antava voimajulistus toimii ja saa mukaansa massat. Siinä ei tarvitse ajatella. Voi mennä vaikkapa silmät ummessa mukaan huumaan ja antautua. Sen sijaan jatkuva synnin paljastuminen synniksi omassa elämässä ja Tuomarin eteen joutuminen tuntuvat vastenmielisiltä. Ihmiset kaipaavat fyysisesti koettavaa Jumalan todellisuutta. Sitä antaa katumis- ja nauruherätys yllin kyllin. OP 2016: Lisään tähän luetteloon myös ylistys- ja tanssiherätyksen, Alfakurssin ja Healing Room -liikkeen.

Kaikesta huolimatta toivon, että sydämissämme elää uuden suomalaisen, luterilaisen herätyksen ja herätysliikkeen odotus! Tällainen uuden herätyksen toivo oli aikoinaan myös Abraham Achreniuksen ja hänen muutaman ystävänsä sydämellä. He odottivat, että ”pian Jumala antaisi oikein erityisen voimakkaan ja samalla täyspitoisen herätyksen nousta maassa ja kansassa, niin että uusi hengellinen nousuaika sitten koittaisi Suomen kansalle.”

Uskon isän Abrahamin seurassa meille paljastetaan jotain Jumalan valtakunnan kasvun ja menestyksen salaisuudesta. Siinä opimme toivomaan, vaikka inhimillisesti katsoen toivoa ei olekaan ja uskomaan ja luottamaan yksin Jumalan sanan lupauksiin (Room. 4:18). Lupaus ja usko kuuluvat yhteen ja kaikki on armoa (4:16). Tällainen usko luottaa siihen Jumalaan, joka tekee kuolleet eläviksi ja kutsuu olemattomat olemaan (4:17). Se luottaa siihen, että vaikka herätys ”odottaa vielä toteutumistaan ... määräaika lähestyy joka hetki, se hetki tulee vääjäämättä. Jos se viipyy, odota, näky toteutuu varmasti ja ajallaan” (Hab. 2:3). Emme saa antaa valtaa epäuskolle emmekä epäillä Jumalan lupausta edessä olevasta varmasta voitosta. Kuljemme joka tapauksessa riemuvoittoa kohden. Paras on aina edessäpäin. Usko Jumalan lupauksen totuudellisuuteen antaa voimaa pysyä varmana siitä, että Jumala tekee sen mitä on luvannut (4:21). Yhtä vain toivomme kaiken odotuksen keskellä, että Jumala arvioisi meidät joka hetki vanhurskaiksi (4:22).

Kirjallisuutta: *Kaarlo Airas*, Kirkollista elämää ja Hengellisiä liikkeitä Torniojokilaakson alaosilla 1675–1809, Helsinki 1931; Tornion ja Oulun 1700-luvun herrnhutilaisystävien käyttämästä kirjallisuudesta, Teol. Aik. 1954, s 115–127; *E.W. Elovaara*, Matti Pukanhaava, Satakuntalainen isä Kristuksessa, Hämeenlinna 1933, 2.p.; *Lauri Haikola* Teologisia tutkimuksia, Jyväskylä 1997; Virallinen lausunto Lauri Huovisen väitöskirjasta "Uudestisyntyminen C. O. Roseniuksen teologiassa" Teol. Aik. 1962, 234); *Salli Hakala – Laura Mäkelä – Johanna Sumiala-Seppänen*, Herätys! Herätyksen sukupolven tuntoja, Hämeenlinna 2004; Hjalmar Holmqvist, Kirkkohistoria, II, Porvoo 1931; *Lauri Huovinen*, Uudestisyntyminen C.O. Roseniuksen teologiassa, Helsinki 1962; Uudestisyntyminen uskonpuhdistuksen aikaisena kysymyksenä ja pietistisessä traditiossa, Teol. Aik. 1962, 154ss.; *Tapani Innanen*, Teologiksi nuorena tasavallassa, Saarijärvi 2003; *Timo Junnkaala*, Hannulan herätys, Tutkimus Lounais-Suomen lähetysherätyksestä 1894–1914, Pieksämäki 1986; Osmo Tiilikä – protestantti, Hämeenlinna 2004; Urho Muroma – herätyssaarnaaja, Hämeenlinna 1990; *Erkki Kansanaho*, Hallen pietismin vaikutus Suomen varhaisempaan herännäisyyteen, Helsinki 1947; Siperia opetti, Hengellinen herätys Kaarle XII:n sotajoukoissa, Vantaa 2002; *Juha Kauppinen*, Kansanlähetyksen alueellinen leviäminen, Kirkon Tutkimuskeskus, 1990; *Erkki Leminen*, Kaksi vaeltajaa, Jyväskylä 1985; *Torsten Nilsson*, Rosenius ja hänen teologiansa – muutama sana lukijalle, C.O. Rosenius, Roseniusta nykysuoneksi 1–2, Hämeenlinna 1999; *Agne Nordlander*, Luther ja pietismi, Perusta, 1985, no 5, s. 3–13; *C.O. Rosenius*, Tie rauhaan, Suolahti 1973; *Martti Ruuth*, Abraham Achrenius – ajan merkki ajoiltaan I, Porvoo 1922, II, 1921; *Philipp Jacob Spener*, Kirkon uudistus – Pia desideria, Helsinki 1962; *Osmo Tiilikä*, Rukoilevaisten kirjoja, Forssa 1961; Yön jälkeen aamu. Porvoo 1968; *Johannes Wallmann*, Totinen kääntymys ja maailmanparannus. Pietismi kirkkohistoriallisena ilmiönä, Pieksämäki 1997; *Oiva Virkkala*, Emil Teodor Gestrin ja satakuntalainen pyhä liike, Joensuu 1970.